

BEDRİ RAHİMİ EYUBOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI UNSURLARI

KILIÇ, A. Fikret
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önde gelen isimlerinden biri olan Bedri Rahmi Eyuboğlu, devre hakim yönelişlerden halk kültürü ve sanat eserlerine yönelme hareketini benimser. Yalnız yeni şiirin değil modern Türk sanatının da bu kaynaktan beslenerek yaratılacağına inanır. Böylece şiirlerinde zengin Türk folklor unsurlarını büyük bir ustalık ve tabiilikle Türk şiirine bir zenginlik olarak katar.

Bedri Rahmi, çarşıda-pazarda, evde sokakta kullanılan kelimeden, hikâye ve masallarda yer alan motiflere, manilerde, türkülerde ve koşmalardaki dizelere kadar, yaşanan hayatın ifadesi olan söz varlığını yeni, orijinal bir söyleyişle şiirinde kullanır; kendince bir terkip meydana getirir. Bu çalışmada şairin Türk halk edebiyatı ürünlerine yaklaşımını ve şiirlerinde kullandığı folklorik öğeleri inceledik.

Anahtar Kelimeler: Modern Türk Şiiri, Folklor, Bedri Rahmi Eyuboğlu.

ABSTRACT

Public Culture and Literary Elements in Bedri Rahmi Eyuboğlu's Poetry

Bedri Rahmi Eyuboğlu, a prominent figure of Turkish poetry in the Republican era, approaches the trend of public culture and its work of arts in his time. Eyuboğlu believes that it should be this source which creates not only the new poetry but also modern Turkish art, in general. Thus, he uses the rich Turkish folkloric elements with great talent and he contributes them to Turkish poetry.

Bedri Rahmi makes use of the words that are used in daily life, from bazaars to streets and homes, and words in stories, fables, songs, and traditional folk songs and poems, in his poetry by converting the living language uniquely into his own and creates his way of expression.

Key Words: Modern Turkish poetry, folklore, Bedri Rahmi Eyuboğlu

Bedri Rahmi Eyuboğlu, Cumhuriyet'ten sonra Türk edebiyatında çok farklı şiir anlayışlarının ortaya çıktığı bir dönemde sanat ve edebiyat hayatına girer (Birinci Yeniciler, Toplumcular, Hisarcılar ve İkinci Yeniciler); eski ve yeni sanat ve edebiyat cereyanlarından faydalanmaya çalışır. Fakat her hangi birine tam olarak bağlanmaz Bu nedenle Edebiyat tarihlerinde bağımsız şairler arasında gösterilir.

Bedri Rahmi yazarlığı, şairliği ve ressamlığı bir arada yürütür “ne yardan ne de serden geçer” misali bir gönül işçiliği ile, şiiri de resimle iç içe düşünür. Ona göre resim, şekillenmiş şiirdir zaten. Onun bütün eserlerinde resim sanatının ve şiirin özelliklerini kaynaşmış olarak görmek mümkündür. Bir ressam olarak tanındığı kadar, bir şair olarak da tanınır veya bir şair olarak tanındığı kadar bir ressam olarak da tanınır. (Çelik, 1996: 9) Şair, Folklor ile modern sanatı coşkun bir heyecan ile hem resminde hem de şiirinde birleştirerek, orijinal örnekler vermiştir. (Enginün, 2001: 47) Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun eserlerinde/şiirlerinde bu orijinaliteyi yani Türk folklor malzemesini şiirlerinde işleyişini daha iyi anlayabilmek için bu anlayış ve ustalığın arka planını dikkate almak gerektiği kanaatindeyiz. Bu nedenle şairin yetiştiği zemini beslediği kaynakları bir kere daha hatırlatmak yararlı olacaktır.

Bedri Rahmi Eyuboğlu, edebiyata özellikle Türk halk edebiyatı ürünlerine karşı ilgi ve sevgisinin çocukluk yıllarında başladığını söyler: “... *Rahmi Eyuboğlu (babası) edebiyatı severdi Beş kardeşi bir araya toplayıp bize Viçtor Hugodan, Moliere'den tercümeler yapardı. Bu edebiyat sevgisini anamızın Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan'dan boyunca tekrarladığı türküler, ninniler, ilâhiler beslerdi.*” Eyuboğlu, kendisiyle yapılan bir konuşmada yine bu ilgi ve sevginin kaynağını şu cümlelerle anlatır.

“Daha ilk mektep sıralarında iken, Trabzon'da eski yazılarla neşredilmiş ne kadar roman varsa hemen hemen hepsini okudum diyebilirim.

Sonra orta mektep sıralarında Halide Edip, Reşat Nuri, Faruk Nafiz, Ömer Seyfettin'i okuduk. Hayat mecmuasının tiryakisi kesildiğimizi hatırlarım

Yanılmıyorsam daha önce de Türk Yurdu dergisini okurduk. Mehmet Emin'in şiirlerini belki de ilk okuldan evvel duymuş birkaç tanesini de ezberlemiştik.

Andre Chenier, Anatole France, isimleri kağıdı gıcırtiları yaylı çingiraklariyle dolu çocukluk hatıraları arasına karışmış, babamın zaman zaman bize bir şeyler okuyup tercüme ettiğini hatırlarım.” (Çelik, 1996: 10)

Böyle bir çevrede büyüyen sanatkarın halk kültürü ve sanat eserlerine karşı ilgisi ve anlayışı elbette dönemin belirgin yönelişlerinden, “Halka Doğru” hareketinden de payını alacak, beslenecektir.

Biliyoruz ki. “Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı”nın önde gelen isimlerinin “sade dil” ve “millî vezin” etrafındaki denemeleri ile halk kültürüne, diline, sanat ve edebiyatına yönelik hareketi, II. Meşrutiyet’ten sonra, “milliyetçilik” ve “Türkçülük” düşüncesi ile birleşerek yeni bir anlam kazanır. Başta Ziya Gökalp olmak üzere “Türkçü ve milliyetçi” aydınlar, “Folklor” kavramının kapsamı içinde yer alan eserleri, halkın doğrudan doğruya ruhundan çıktığı için onun “*en sadık en, beliğ*” ifadesi olarak nitelendirirler. Bu sebeple, söz konusu malzeme üzerinde yapılacak araştırma ve incelemeleri de “*millî bir vazife*”, aynı zamanda “*milliyetperverlik*”in de ilk adımı olarak gösterirler. (Öztürkmen, 1998: 25-31)

Yahya Kemal’in, edebiyatın “*bir cemiyetin ve bir iklimin ifadesi olması*” gerektiği; Türklerin de “*memleketi Türk edebiyatının çerçevesi hâline getirmeleri lâzım*” (Yahya Kemal, 1971: 143) geldiği görüşünü ileri sürmesinden sonra, Cumhuriyet’le birlikte Türkiye’de sanat ve edebiyat adamlarının dikkatleri, Anadolu ve Anadolu’da yaşanan geniş kitlenin hayatına; “*zihnî faaliyet ve estetik değerleri*”ne yönelir.

“*Devrinin en kudretli şahsiyeti*” olarak kabul edilen Faruk Nafiz Çamlıbel “Han Duvarları” adlı şiirinde Maraşlı Şeyhoğlu’nun dörtlüklerinden yararlanarak suskun Anadolu insanın lirizmini ortaya koyar. (Enginün, 2001: 38) Şair, “Sanat” adlı şiiriyle “*milliyetçi ve memleketçi şiir*”in âdeta poetikasını yapar. Anadolu’yu, toprağı ve insanı ile anlatmayı Cumhuriyet devri şairlerine “estetik bir gaye” olarak gösterir. (Kaplan, 1987; 309)

Ömer Bedrettin Uşaklı, özellikle Cumhuriyet’ten sonra, “*siyasî ve içtimaî, bütün fikir sistemimizle nasıl özümüze doğru yönelmiş bulunuyorsak, edebiyatımızda da, elbet bu yönelişin ifadesi olacaktır (...) Kuvayı millîye, millî mücadele terkipleri hayatta niçin ve hangi ihtiyaçtan doğmuşsa millî edebiyat terkiplerinin millî kelimesi de sanatta aynı ihtiyaçtan doğmuş ve ruh istiklâline kavuşmanın remzi olmuştur.*” der. (Enginün, 2001: 181) Bu sebeple Ömer Bedrettin, bugünkü neslin yaratacağı eserlerin, “*artık garbın ve şarkın taklidi değil, bizim öz edebiyatımız olacağını, en kuvvetli en millî eserlerin Yahya Kemal’in çağırdığı taraftan, memleketin içinden Türk’ün ruhundan*” doğabileceğini söyler. (Enginün, 2001:155)

“*Sanatta millî forma, folklor ve halk edebiyatı ürünlerinden hareketle ulaşılabileceği düşüncesinde*” olanlardan biri de Ahmet Kudsi Tecer’dir. Tecer, öğretmenliği dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerinde gayesini şu cümlelerle açıklar:

“Burada takip edilen gaye bilhassa geniş halk kütlesi ile fikir hayatımızın umumi bağlarını birleştirmek, münevver kütle ile geniş kütle arasını doldurmak: Bunu tahakkuk ettirmek için de halk dili, halk nağmeleri, halk edebiyatı, halk ananeleri ile münevver adamın medenî bilgilerini bir birine kaynaştırmak, mezcettirmektir.” (Timuroğlu, 1980: XIV-XXI)

Bu ifadeleriyle Tecer, sanatta halkın güzellik ilkelerinin ve coşkusunun hareket noktası olarak alınmasını; halkın zihnî ve estetik değerlerinin ve kolektif yaratma faaliyetlerinin profesyonel sanatın kaynağı olması gerektiğini işaret eder. (Aktaş, 2002: 41)

Cumhuriyet sonrası edebiyatımızın önde gelen isimlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar ise “Millî edebiyat meselesi”ne farklı bir açıdan yaklaşır: Tanpınar’a göre , millî bir edebiyata *“kendimize dönmek şartıyla; kendi hayatımıza, mazimize, zenginliklerimize dönmek; (...) kendimizi bilmek, tanımak ve sevmek; (...) mükemmeliyeti olduğu kadar muhtevayı da kendimizde aramak”*la ulaşabiliriz. (Tanpınar, 1998; 85-93) Kendimizi bulabileceğimiz kaynak ise ne “klâsik eski” ne de “garp”tır. Bu kaynak, *“bin başlı muamma gibi gözümüzün önünde duran Anadolu”*dur, onun sakladığı kültür hazineleridir; *“folklor, halk şâirleri, halk masalları, destanlar velhasıl harsımızın alt tabakasında uyuyan zenginlikler”*dir.” (Tanpınar, 1998: 94-97)

Dönemin önde gelen şairlerinden Cahit Sıtkı Tarancı da halk şiirini yeni Türk şiirinin gelişmesi ve zenginleşmesine yardım edecek kaynaklardan biri olarak görür. Bu eserlerin, üzerinde *“dikkatle, muhabbetle, anlayışla ve hakiki şair gözü ile”* üzerinde durulduğu takdirde “genç Türk şiiri” için bir hareket noktası olabileceğini belirtir. (Tarancı, 1995: 72) Geniş bilgi bak.. (Kılıç, 2004)

Yalnız halk şiirine karşı değil, bütün halk sanatlarına, halkın her özelliğine karşı derin bir hayranlık duyan ve Türk halk edebiyatı ve folklor malzemesinden geniş ölçüde yararlanan (Kaplan, 2001: 109) Bedri Rahmi Eyuboğlu’na göre halk sanatı orta malıdır, herkesindir. En güzel tarafı da başı sonu belli bir geleneğin ürünüdür, kapıları herkese açıktır. Bünyesinde belirsiz karışık ulaşılmayacak ölçüler yoktur; geleneği benimseyen aklı başında herkes halk sanatlarından birisinde kendini gösterebilir. Seve seve uğraşmak şartı ile sanat adamı da olur. Fakat bu gayret, taklit veya kopya olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü halk sanatı bizim için ulaşılabilecek bir yer değil, hız alınacak sağlam bir kaynaktır. Aydın sanatkârların bu güzel geleneğe katacağı, kazandıracacağı şey kişiliğidir. Halk sanatının biricik eksiği de budur (Eyuboğlu, 1987: 136-137).

Eyuboğlu Türk halk kültürü ve sanatı üzerinde dikkat ve düşüncelerini en yoğun bir biçimde edebiyat ürünleri, özellikle de halk türküleri üzerinde toplar. Ona göre, bir vuruşta beş duyumuzu birden şaha kaldıran, bütün bir hayatı; zenginliği-yoksulluğu ile kederi- sevinci ile umut ve umutsuzluğu ile kucaklayan ve bir “usare” gibi özünde taşıyan türkülerdir. Bizim dilimizde insan elinin çamuru, gözünün çapağı ile, eti- kemiği ile, ağırları-sızıları ve yaraları ile yalnız halk türkülerinde barınabilmiştir. Hepsinin arkasında bir olay bir macera, nihayet bir insan vardır. Halk türkülerindeki bıçak sahici bıçak, yara sahici yaradır. Bununla da kalmaz şiir balını da özünde taşır. (Eyuboğlu, 1987: 73–75) Bu nedenle Eyuboğlu, “*şairin gerçeğini köy türkülerinde*” bulduğunu, dilinin “*türkülerde yunmuş yıkanmış*” olduğunu söyle. (Enginün, 2001: 47)

Bedri Rahmi’ye göre, “*köy türkülerinde, köy masallarında milyonlarca insanın birbirine eklenmiş emeği, tecrübesi, göz nuru vardır. Bunlarda hepimizin olan, herkesin olan bir öz vardır. Bu öz sadece renk, biçim veya değiş çeşnisi değildir. Bu öz yüz yılların, yüz binlerin birbirine katılmış emeğinden doğan bir baldır.*” Aydın sanatkâr, hiç bir zaman köy masalının, köy türküsünün kendine has örgüsünü, kuruluşunu taklide özenmeden, bunlarda yalnız herkese ait olan yüzde yüz yerli, yüzde yüz bizim olan “öz”ü bulmaya çalışmalı. (Baydar, 1960: 79-81) çağın kültür ve beğenisini de dikkate alarak yeni bir forma kavuşturmalıdır. Çünkü “yüzde yüz yerli” ve “yüzde yüz millî” olandan hareketle yaratılan sanatla ancak evrensel olana ulaşılabilir.

Şairin söz konusu ettiğimiz bu yönelişini, söz ve ifade zenginliğini şiirlerine taşımasını ve onları işlemesini daha iyi anlamak açısından onun şiirden maksadının ne olduğunu “Şiir ve Şaire Dair” başlıklı yazısından kısaca aktarmamızın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bedri Rahmi’ye göre şair,

“insanoğullarının duydukları, tasarladıkları tahayyül edebilecekleri fakat bir türlü kelimelerle ifade edemeyerek halleri, hareketleri ve bazen bütün ömürleri ile anlatmaya çalıştıkları şeyleri, müthiş bir vuzuh ile birkaç kelimenin çatısına sığdırabilen adamdır. Masallara, hikâyelere, makalelere, romanlara değil, çırılçıplak dört beş kelimeye...”

Şair bu ifadelerinde özellikle “*müthiş bir vuzuh*” söz grubunun altını çizerek. “karnım aç” veya “bana bir bardak su ver” dediğimiz zaman, karşımızdaki kimse bu kelimelerden bizim ne kastettiğimizi nasıl bir şimşek süratiyle kavırıyorsa şiir de şairin ele avuca sığmaz zannettiğimiz, bir türlü kelimelerle anlatılacağını tasarlayamadığımız niyetlerini bize aynı sürat

ve berraklıkla anlatmalıdır.” der.

Yine şaire göre “*en güzel ve en bahtiyar şiir, mümkün olduğu kadar büyük bir kitleye hitap edendir.*” Bedri Rahmi bu tanımıyla şiirin -en azından kendi toprağında- konu ve dil bakımından sınırlarını genişletir. Çünkü “*dilimizin en umulmadık köşelerinde şiir vardır. Bazı ufak fıkralarda, sözün gelişi söyleniveren çelimsiz, sakat beyitlerde, mânilerde, türkülerde... bilmecelerde atasözlerinde ... Velhasıl her gün dilimizin muhtelif köşelerine sinen kırık dökük kelimeler bazen ağızlarına kadar şiir doludur.*” (Eyuboğlu, 2004: 71-73)

Bedri Rahmi, şiirin bu zengin söz varlığı içerisinde kendiliğinden var oluşunu da apayrı bir özellik hatta bir güzellik olarak değerlendirir: “Kendiliğinden” adlı yazısında Cahit Sıtkı Tarancı’nın

“*Gök mavisinden, yaprak yeşilinden
Bir şarkı söylenmede kendiliğinden*”

dizelerinde olduğu gibi “şiir balı”nın şiirin “kendiliğinden” oluşunda saklandığını söyler: şairin “ustalığı” ile şiirdeki “kendiliğinden oluş”: arasındaki kardeşliğin. kuruluşuna dikkati çeker: Bedri Rahmi’ye göre,

“*Hiç zorlanmadan yağdan kıl çekercesine yapılmış, yapmacıksız, hilesiz hurdasız, apaçık, sade aydınlık dünya kurulalı varmış gibi, dünya durdukça duracakmış gibi, bir kelime ile kendiliğinden olup bitmiş gibi*” olmalıdır. (Eyuboğlu, 1987: 19-21)

Görüyoruz ki halka yönelik, başta dil olmak üzere halkın kültür zenginliklerini, meydana getirdiği sanat ürünlerini dikkate almayı, anlamayı ve çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlamayı gerektiriyor.

Bu gerekliliği Türk şiirinde en iyi şekilde yerine getiren şairlerden biri de Bedri Rahmi Eyuboğlu’dur denebilir.

Şairin bütün şiirler “Dol Kara Bakır Dol” adlı kitapta toplanmış, 2003 tarihinde Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında yayınlanmıştır. Çalışmamızda bu eserden yararlandık.

Çalışma sürecinde gördük ki şair modern şiir dilinin imkânları içerisinde çok zengin folklor malzemesini yeni ve farklı bağlamlarda kullanarak bir taraftan şiir evrenini genişletmiş bir taraftan da ulu orta söylenen söz gruplarına, kurduğu anlam ilişkileriyle yeni manalar kazandırmıştır. Kendince yeni bir terkip meydana getirmiştir.

Hayatı, insanı ve tabiatı birlikte bir bütün olarak gören şair, Folklor adı altında toplanan halk kültürü ve sanat ürünlerinin büyük çoğunluğunu şiirine almış büyük bir ustalık ve o derece bir tabiiilikte işlemiştir. Onun bu gayreti sırf söz konusu bu söz servetini kullanmak değil, yukarıda söylediğimiz gibi, hayatı ve insanı bütün gerçekliği ile çıırılçılak anlatabilme

isteği olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2002), **Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 2**. Ankara, Akçağ Yay.
- Baydar, M. (1960), **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar**. İstanbul.
- Çelik, A. (1996), **Bedri Rahmi Eyuboğlu**. Ankara. Kültür Bakanlığı Yay.
- Enginün, İ. (2001), **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**. İstanbul. Dergâh Yay.
- Eyuboğlu, B.R (2004), **Dost Dost**. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yay.
- Eyuboğlu, B.R. (1987), **Deli Fişek**. Ankara. Bilgi Yay.
- Eyuboğlu, B.R. (1987), **Tezek**. Ankara. Bilgi Yayınevi.
- Kaplan, M (2001), **Şiir Tahlilleri 2**. İstanbul. Dergâh Yay.
- Kaplan, M (1987), **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2**. İstanbul. Dergâh Yay.
- Kılıç, A. F. (2004), **Sabahattin Eyuboğlu ve Türk Şiiri**. Ankara. Akçağ Yay.
- Öztürkmen, A. (1998), **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**. İstanbul. İletişim Yay.
- Tanpınar, A. H. (1998), **Edebiyat Üzerine Makaleler** (hızl. Zeynep Kerman), İstanbul. Dergâh Yay.
- Tarancı, C.S. (1995) **Yazılar**. (Hızl. Hakan Sazyek),, İstanbul. Can Yay.
- Timuroğlu, V. (1980), **Ahmet Kutsi Tecer**. Ankara. Türkiye İş Bankası Yay.
- Yahya Kemal, (-), **Edebiyata Dair**. İstanbul. Dergâh Yay.

